

PRIMORSKI GLAS

Naroča se za Avstrijo pod naslovom: Lidova tiskarna, Wien V., Margaretenplatz 7.
Za vse ostale države pa se sprejemajo naročila pri Založbi „Jug“ v Ljubljani,
Šelenburgova ulica 7/II, SHS.

Naročnina znača: za Avstrijo: četletno S 2.—, celoletno S 8.—; za Jugoslavijo:
četletno Din. 15.—, celoletno Din. 60.— za ostalo inozemstvo celoletno S 10.—
ali Din. 80.—. Posamezna številka 25 grošev ali Din. 2.—.

Slovenskemu narodu.

Na drugem mestu prinašamo izoleček iz članka, ki ga je objavil „Il Popolo di Roma“ v obrambo madžarskega naroda in njegovih narodnih manjšin. „Narod, ki bi pozabil na svoje izven državnih meja,“ pravi med drugim rimski list, „bi moral izginiti.“

Te besede se nam zdijo tako pomembne in tako globoko resnične, da smatramo vsako dokazovanje o njihovi resničnosti za nepotrebno. Kakšno ime pa naj zasluži narod, kakšna usoda pa naj čaka narod, ki s prekrizanimi rokami mirno gleda, kako mu tujec ubija njegove sinove?! Mar ni to znak onemoglosti in bližajoče se smrti?! Česa drugega naj bo vreden podoben narod, ako ne preziranja in zaničevanja?!

Ob onih besedah, ki so bile sicer namenjene v obrambo madžarskega naroda in njegovih narodnih manjšin, smo se nehote takoj spomnili tudi na slovenski narod in njegove narodne manjšine.

Z rapalsko pogodbo je pripadla Italiji skoraj ena tretjina slovenskega naroda. Brez pretiravanja lahko rečemo, da so to njegovi najboljši in najzavednejši sinovi. Z njimi postopa fašistovska Italija tako kruto in nečloveško, kot ni še postopala in ne postopa nobena druga država na svetu s svojimi narodnimi manjšinami. Kaj pa je naredil dosedaj slovenski narod za te svoje sinove?

Ko je še obstojala pravica zborovanja, je prirejal ta narod včasih šumna zborovanja, na katerih so razni govorniki s povzdignjenim glasom protestirali proti nasiljem fašizma in objokovali bridko usodo svojih zaslužjenih bratov. Tem zborovanjem so sledile navadno burne demonstracije, ki so pa več škodovala nego koristile. Toda naš mučeni in teptani narod v Italiji ne potrebuje solz sočutja, ker zna sam moško prenašati svojo usodo. Pač pa potrebuje dejanske pomoči.

V tem pogledu pa je, ako izvezamemo nekatere redke in svetle primere, naš račun silno žalosten. Če izvezamemo nekdanje protestne shode in demonstracije, moramo z žalostjo ugotoviti, da je postal slovenski narod popolnoma brezbrizen za svoje narodne manjšine. Ugotoviti moramo, da se je slovenski narod pred vojno, ko je cel narod bil pod tujim jarmom, mnogo, neprijemno več brigal za svoje narodne manjšine, nego se briga sedaj, ko je postal svoboden in mu ena njegova tretjina ječi v suženjstvu, kakor ga ni poznala in ga ne pozna zgodovina.

Naše narodno-obrambne organizacije, ki so bile pred vojno tako mogočne, danes v svobodni državi od dne do dne vedno bolj hiraajo, ker se prispevki, iz katerih črpajo svojo moč in življenjsko silo, vedno bolj krčijo. Pred vojno so bili nositelji in propagatorji narodno obrambne misli naša akademska omladina in naša prosvetna društva. Danes je postala naša akademska omladina z redkimi izjemami popolnoma brezbrizna za narodnoobrambno delo, naša prosvetna društva pa se niti spominjajo ne, da tam, preko meja, umira in prosi za pomoč ena tretjina slovenskega naroda. Edino, ki se še nekaj zaveda

in žrtvuje, je naše učiteljstvo, kateremu vsa čast in hvala.

Pa ne samo to! Prišli smo že tako daleč, da se dobijo slovenski inteligenti, ki zastopajo in širijo mnenje, da naj se Jugoslavija in slovenski narod požvižgata na svoje narodne manjšine in jih prepustita njihovi usodi, češ, da je itak vse zaman. Ti gospodje ne razumejo, da izrekajo s tem smrtno obsodbo nad celim narodom, ker se

Italija je upropastila Trst, Rijeku i Pulu.

(Nadaljevanje.)

II. Propadanje Rijeke.

I Rijeka je eminentni pomorski grad, koji je jedanput živio od svoje luke, a danas propada, ili je već propao, zbog opće propasti luke. Rijeka je takodjer odvojena od svog zaledja, koje joj je jedanput nosilo maksimalni procvit i dobrostanje. Jedanput je Rijeka važila kao veliki svjetski emporijum. Danas pod Italijom, ona je uz brezbrojne talijanske luke, a osim toga izvan ruke za talijanski promet, luka najzadnje kategorije, propala u svakom pogledu.

Nove političke granice, koje su za Rijeku nenaravne, stvorile su novu luku Sušak, koja je sa Splitom podijelila sav onaj promet, koji je Rijeka izgubila. Sušak je prema Rijeci u živoj konkurenciji s lukom, s pomorskim prometom, trgovinom, željeznicom itd.

Bivši sekretar riječke fašističke federacije Host-Venturi napisao je u momentu specijalne iskrenosti: „Situacija Rijeke je vrlo teška. Njezin je život u propadanju, bez ikakvog izgleda na podizanje. Niti u prometu, niti u industriji, ni u bilo kojoj drugoj grani aktivnosti... Već nekoliko godina statistike naše luke pokazuju promet, koji dosiže jedva trećinu negdašnjeg prometa. Ako je kriza osjetljiva za Trst i Veneciju, onda je ona vrlo oštra za Rijeku, koja ne radi i privređuje, jer je postavljena iz viših razloga, koje moramo podnašati, u položaj inferiornosti. A to sve poslije jedne ustranije i teške borbe, koju je Rijeka izdržala, da pripadne talijanskoj domovini.“

Promet u riječkoj luci pao je u prvom redu zbog premještenja ili ukinuća nekih parobrodarskih linija. Najvažnije riječko parobrodarsko društvo, bivša Ugarsko-hrvatska plovidba, preselila se na Sušak (sada Jadranska plovidba). Ovim premještenjem dobio je Sušak svu trgovinu i sav promet s dalmatinskom obalom, otocima i Albanijom, što je prije imala Rijeka. Ovaj je promet imao veliko značenje za Rijeku, jer je od njega živila kategorija brodovlasnika, pomoraca, malih trgovaca itd.

Osim ovog preseljenja, mnoge linije, koje su prije dodirivale Rijeku, bile su ukinute. Prije rata imala je Rijeka 30 obalnih linija, 16 linija sa sredozemnim lukama i sjevernom Evropom, 10 linija sa istokom, Australijom i Amerikom.

Danas ima samo 14 obalnih linija, 7 sa sredozemnim lukama, 12 linija s istokom, Avstrali-

ne zavedajo, da je, kakor pravilno pravi rimski list, zapisan smrti oni narod, ki je pozabil na svoje izven državnih meja. Tembolj veljajo te besede za majhen narod, ki je pozabil na tretjino svojih sinov.

Zato je že skrajni čas, da se slovenski narod z vso vnemo zopet oprime narodno-obrambnega dela in da se končno zave, da je vprašanje njegovih narodnih manjšin tudi njegovo življensko vprašanje, tudi njegov „biti ali ne biti“. Če velja za kakšen narod na svetu, da stoji in pade s svojimi narodnimi manjšinami, tedaj velja to v prvi vrsti za slovenski narod.

jom in Amerikom, ali i te su fakultativne. Dok je prije Rijeka imala 56 linija, od kojih je samo 8 njih imalo svoje sedište izvan Rijeke, danas ih ima samo 33, a od toga 22 njih imaju svoje sjedišta u drugim lukama, a ne na Rijeci. Sada se sprema i društvo „Adrija“ u Trstu, da se združi s Cosulichem.

Vidljiva je šteta, koju ovo stanje nanaša ekonomiji Rijeke uopće. Jedanput je kroz godinu dolazilo na Rijeku milijun putnika. A danas?!

Tako je s pomorskim prometom, a zlo je i s industrijom. Host-Venturi piše o tome ovako:

„Ne manje težak i delikatan je i problem industrije. Jedanput je Rijeka bila ne samo pomorski, nego i industrijski centar prve vrste. Pregled današnje situacije u industriji dovodi nas do ovih konstatacija: jedino poduzeće, koje još radi, je rafinerija mineralnih ulja, koja je potpomognuta od države. Tako isto i industrija kemijskih proizvoda. Tvornica torpeda propada. Brodogradilišta su propala. Preradba riže proživlja ozbiljnu krizu. Ostale industrije umiru. Pasivna su ili uopće zatvorena ova poduzeća: dvije industrije ulja, tvornica tanina, tvornica čokolade, tvornica sapuna i tvornica parketa.“

Tako piše jedan fašistički vođa.

Prije rata je riječka industrija mogla zaposliti 10.000 radnika, a danas ih zaposluje tek 2500.

Efekti svega toga osjećaju se vrlo jasno u životu grada. Nezaposlenost je velika. Bijeda je očita i na prvi pogled po gradskim ulicama. U starom gradu, osobito, ljudi umiru od gladi. I oni radnici, koji su zaposleni, imaju vrlo malene plaće. U tvornici plaća se radnike najviše 15 lira dnevno. Žene su plaćane sa 5 do 10 lira. Trgovina je grada apsolutno propala. Stečajevi su na dnevnem redu. U gradu imamo mnogo bolesti, a osobito se među nezaposlenima i gladnima širi tuberkuloza. Prostitucija je takodjer užasna i napadna. Emigracija bi bila i veća, kad bi režim dozvoljavao i davao putnice.

Rijeka je, u glavnom, grad, koji naglo propada i umira. O tome govore i statističke cifre. Godine 1914 Rijeka je imala 55.000 stanovnika. Prema tempu ondašnjeg razvitka danas bi ih morala imati najmanje 70.000, a ima ih samo 40.000.

To prema talijanskoj fašističkoj statistici.

(Konec prihodnjič.)

Koliko je mizerije u Milanu.

Da se to dozna dovoljno je čitati fašističke listove. Samo treba kod čitanja imati dobre oči, da se shvati i ono što nije doslovno napisano. Tako se iz „Corriere della Sera“ razabire, da je ove zime u Milanu bilo nekoliko hiljada ljudi, koji su u zalagaonici imali svoje posteljne pokrivače. — Jedna gospodja poklonila je za vrijeme najveće zime milanskoj zalagaonici 50.000 lira, neka bi se siromašnima vratila založene posteljne pokrivače. Zalagaonica je na taj način odkupila svoje cedulje od 2528 osoba, koje su imale založene ponjave za poprečno 20 lira komad.

Obligatno radjanje.

Famozni rimski dnevnik „L'Impero“ ima jednog genijalnog saradnika, u čijoj se je glavi rodila ova genijalna ideja:

Budući gospodje iz visokih krugova ne će nikako da slušaju naredbe Mussolinija, koji nalaže svim talijanskim ženama neka radjaju, barem svake godine jedno dijete, ako već niso sposobne radjati dvojice, trojke, bilo bi dobro, kad bi se te gospodje prisilile na radjanje. U tu svrhu trebalo bi ih pokupiti i konfirirati na otoke Sredozemnog mora, gdje cvate maslina, grije sunce i zriju naranče. Tamo bi plemenitim gospodjama bilo dosadno, ne bi imale što, da rade, pa bi bile prisiljene, da za zabavu radjaju djecu.

„L'Impero“ je ovo sasma ozbiljno štampao, ali je u svojoj fašističkoj vjernosti i brižljivosti zaboravio, da bi uz gospodje, na te blažene otoke trebalo konfirirati i gospodu moževe, jer inače...

Drag prestiž.

Italijanska poslanska zbornica je razpravljala v preteklem mesecu med drugim tudi o proračunu ministarstva za kolonije. Poročevalec komisije je bil bivši državni podtajnik v ministrstvu za kolonije, poslanec Robert Cantalupo in je priobčil nato v milanskem „Corriere della Sera“ članek pod naslovom „Koliko stanejo kolonije“.

Iz onega članka posnemamo, da stanejo Italijo njene kolonije letno približno 800 milijonov lir. Ker znašajo dohodki kolonij letno samo 200 milijonov lir, mora ostanek izdatkov v znesku 600 milijonov lir kriti država iz svojih dohodkov. Ker znaša število prebivalstva v italijanskih kolonijah vsega skupaj samo približno 600.000 duš, troši tedaj Italija za vsakega svojega kolonijalnega prebivalca letno 1000 lir.

Ker so ti že itak ogromni izdatki z vsakim letom bolj naraščali, je sklenila letos vlada, da bo prispevala v bodoče za kritje deficita italijanskih kolonij letno z zneskom 478 milijonov lir, ki ga gubernatorji v nobenem slučaju ne smejo prekoračiti. Ta sklep je seveda pobožna želja vlade, kajti v resnici bodo stale Italijo njene kolonije pri znani fašistovski upravi še večje zneske nego dosedaj in država bo pač morala — hočeš, nočeš, moraš — ta vedno večji deficit kriti z novimi dodatnimi postavkami. Saj je znano, da se fašistovski gubernatorji kolonij prav nič ne razlikujejo od rimljanskih podkonzulov, ki jih je Rim pošiljal v kolonije, da tam obogatijo.

Kar pa je najbolj žalostno, je okolnost, da pripade od onih ogromnih izdatkov, ki jih Italija troši za svoje kolonije, za gospodarsko povzdigo istih samo 80%, dočim požrejo ostalih 92%, to je nad 720 milijonov lir, stroški vojaškega značaja. In ta država se drzne izdajati za nositeljico civilizacije!

Evo, to so uspehi one kričave kolonijalne politike fašizma in one kolonijalne bitke, ki jo je napovedal Mussolini, ko je pred leti, obkrožen od italijanskega vojnega brodovja, z izvijajočo gesto posetil kolonije. Takrat je fašistovsko časopisje otvorilo ogromno kampanjo za kolonizacijo ko-

lonij z italijanskimi izseljenci, potem pa vse tiho je bilo. Kakor povsod drugod, tako je tudi tu fašistovska gora rodila — miš.

Robert Cantalupo opravičuje one ogromne izdatke z... moralnimi dohodki, ki jih prinašajo Italiji njene kolonije, ker ji dajejo lice velesile, povzdigujejo njen mednarodni prestiž in venčajo njeno zastavo v prekomorskih deželah s častjo in slavo. Po člankarjevem mnenju bi ne bilo mogoče si misliti nove Italije brez kolonial-

Neprijatejsko svarilo.

Ob priliki nedavnega odkritja spomenika neznamemu madžarskemu vojaku je imel ogrski ministrski predsednik grof Bethlen slavnostni govor, v katerem se je dotaknil tudi revizije mirovnih pogodb in vprašanja madžarskih narodnih manjšin. Iredentistični govor ogrskega ministrskega predsednika je imel za posledico demaršo držav Male antante v Budimpešti.

Bethlenov govor in demarša Male antanta sta izzvala velik odmev tudi v časopisju drugih evropskih držav. Bazumljivo je, da se je italijansko časopisje postavilo na stran Ogrske ter opravičevalo in zagovarjalo vsebino Bethlenovega govora. Posebno zanimiv in značilen pa je članek, ki ga je napisal v tem pogledu „Il Popolo di Roma“ in ki pravi med drugim:

„Ministrski predsednik grof Bethlen bi ne bil dostojen zastopnik in predstavnik madžarskega naroda, če bi se ne spominjal pri vsaki priliki onih članov madžarskega naroda, ki so padli pod tuji jarem, in če bi jim ne vlival upanja, da bo tudi za njih nastopil dan odrešenja. Zgodovina priča, da pogodbe niso večne in narod, ki bi pozabil na svoje izven državnih meja, bi moral izginiti. Zato je treba moške besede grofa Bethlena ob odkritju spomenika neznamemu vojaku le pozdraviti kot

nega pridevnika in njenega grba brez znaka, ki dokazuje njeno voljo po veličju in njeno civilizatorično delovanje med drugokožci.

Tako sodi bivši državni podtajnik v ministrstvu za kolonije, drugače pa sodi brez dvoma italijanski davkoplačevalec in drugače sodi vsak trezen človek: trositi tako ogromne izdatke za puhel prestiž ni nič drugega nego megalomanska blaznost, na kateri bolehata „nova“ Italija in njen vodja.

dokaz življenske zmožnosti in viteške sile madžarskega naroda.“

Te globoke in poučne besede rimskega lista so seveda namenjene samo v obrambo madžarskega naroda in njegovih narodnih manjšin, toda rimski list nam ne more odrekati pravice, da bi uporabili njegove besede tudi v obrambo Jugoslavije, slovenskega naroda in njegovih narodnih manjšin.

Italija zahteva vedno in povsod od Jugoslavije, da se mora popolnoma dezinteresirati za svoje narodne manjšine v Italiji. Bog ne daj, da bi se drznil jugoslovanski ministrski predsednik spregovoriti podobne besede o jugoslovanskih narodnih manjšinah, kakor jih je spregovoril ogrski ministrski predsednik o ogrskih. Pa ne samo to! Italijanska vlada je dotirala jugoslovansko vlado (v njeni popustljivosti radi ljubega miru) tako daleč, da jugoslovansko časopisje ne sme poročati niti o življenju in trpljenju jugoslovanskih narodnih manjšin v Italiji. Jugoslovanska vlada bi se morala tedaj končno postaviti na stališče, da mora biti tudi Jugoslaviji dovoljeno ono, kar je z enodušnim odobravanjem Italije dovoljeno Ogrski.

Obupni finančni položaj Italije.

V predzadnji številki našega lista smo prinesli članek bivšega italijanskega ministrskega predsednika Nittija in članek uredništva o obupnem finančnem položaju fašistovske Italije. V italijanskem parlamentu se je vršila v maju in juniju razprava o državnem proračunu za poslovno leto 1929/30. Čeprav smejo italijanski poslanci in senatorji govoriti samo to, kar jim dovoli vlada, vendar odseva tudi iz govorov nekaterih poslancev in senatorjev resna skrb za teški finančni položaj države, ki postaja od dne do dne obupnejši. V naslednjem prinašamo nekoliko odstavkov iz poročila poslanca Mazzinija k proračunu finančnega ministarstva, ki popolnoma potrjujejo izvajanja in zaključke onih dveh člankov.

Tekom leta 1928 — pravi poročilo — je bila naša plačilna bilanca neugodna tako v absolutnem kot v relativnem pogledu. K temu pa je treba še pripomniti, da je bil deficit trgovinske bilance, kakor je že znan javnosti, iz raznih razlogov v resnici mnogo večji. Z ozirom na važnost onih števil in na okolnost, da se ta pojav ponavlja tudi v prvih mesecih leta 1929, je finančna komisija mnenja, da vsebuje ta pojav tako teške znake, da jim mora vlada posvetiti največjo pažnjo. Stanje državne blagajne ni sicer ravno vznemirjujoče, vendar je zelo delikatno. Lek za njeno bolezen je treba poiskati v čim skrbnejši kontroli nad državnimi izdatki. Edino na ta način bo mogoče doseči znatne prebitke. Država troši preveč, ker troši preveč tudi prebivalstvo. Zato morajo vsi, država in prebivalstvo, omejiti svoje izdatke.

Kako naj italijansko prebivalstvo, ki itak že strada, omeji svoje izdatke, tega poslanec Mazzini ne pove. Omejila bi pač lahko svoje izdatke

država, toda kdo bo potem polnil prazna fašistovska korita in krmil gladujoče prebivalstvo z imperialnim sijajem?!

Še obupnejši pa je bil govor senatorja Ricciija tekem razprave o proračunu ministarstva za narodno gospodarstvo. Tudi on je s strahom in skrbjo ugotovil, kako gre italijansko gospodarstvo vedno bolj rakovo pot, ker so mu usahnili najvažnejši viri, iz katerih je krilo pasivnost trgovinske bilance. O trgovski mornarici pa je tudi sam prometni minister Ciano priznal, da preživlja ostro krizo, pri čemur pa se je tolažil, da preživljajo podobno krizo tudi trgovske mornarice drugih držav.

Gospodarski položaj fašistovske Italije mora biti tedaj zelo resen, če celo fašistovski poslanci, senatorji in ministri priznavajo, da mu je treba posvetiti največjo pažnjo.

Vprašanje narodnih manjšin.

Čeprav smo v vprašanju zaščiten narodnih manjšin veliki skeptiki in pesimisti, vendar moramo beležiti razveseljav pojav, ki je v poslednjem času vsaj nekoliko omilil naš pesimizem.

Po poslednjih volitvah je prišla v Angliji na krmilo delavska Macdonaldova vlada. Še za časa volilnega boja je napisal sedanji ministrski predsednik Ramsay Macdonald za „Zeitschrift für Geopolitik“ članek o vprašanju narodnih manjšin. V svojem članku povdarja Macdonald, da se narodnim manjšinam ne sme odvzeti zadnja možnost, da se obračajo na Društvo Narodov za posredovanje. Društvo Narodov mora izvrševati še strožjo kontrolo nad postopanjem, posameznih držav napram narodnim manjšinam. Ta kontrola je obstojala že pred vojno, po vojni pa mora biti ta kontrola še mnogo rigoroznejša. Zlasti pa

mora Društvo Narodov kontrolirati politiko fašistov na slovansko in nemško narodno manjšino.

Enak ali podoben članek je prinesel izpod peresa istega Macdonalda „Sunday Times“ z dne 16. junija. Ker je bil sedaj, ko je bil objavljen, Macdonald že angleški ministrski predsednik, je vzbudil ta članek vsepovsod veliko pozornost, ponekod pa — zlasti v Italiji — veliko negotovanje in hrup. Govorilo se je celo, da namerava italijanska vlada vložiti pri angleški vladi protest proti vsebini onega članka. Veliki odpor nekaterih v onem članku posebno prizadetih držav je imal za posledico, da je Macdonald potom Reuterjeve agencije podal izjavo, da je oni članek napisal in izročil angleškemu listu še tedaj, ko je bil navaden poslanec, a ne angleški ministrski predsednik.

Verjetno je, da odgovarja ta Macdonaldova izjava resnici. Mogoče pa je tudi, da si jo je izmislil, da bi z njo preprečil napade svojih domačih in tujih nasprotnikov. Narodne manjšine bi morale sicer žalostiti, da je Macdonald preklical te svoje moške in odločne besede. Po drugi strani pa jih mora tolažiti misel, da si je Macdonald postavil za cilj delati z vsemi svojimi močmi za pomirjenje Evrope. Brez pravične ureditve vprašanja narodnih manjšin pa si ni mogoče misliti tega pomirjenja, česar se dobro zaveda tudi Macdonald sam. Poleg tega pa je Macdonald kot delavski voditelj in prijatelj pomirjenja in miru med narodi odločen nasprotnik imperialistične fašistovske Italije. Zategadelj nam vzbuja okolnost, da je Macdonald ministrski predsednik velike Anglije, vsaj nekoliko nade v lepšo bodočnost narodnih manjšin, zlasti pa naše narodne manjšine v Italiji.

Poglavje o enakih pravicah in enakih dolžnostih.

Na poslednjem zasedanju italijanskega ministrskega sveta je bil med drugim sprejet sklep, da morajo občine v obmejnih krajih (slovanske občine v Primorju in nemške občine na Južnem Tirolskem) preskrbeti ljudskošolskim učiteljem bodisi brezplačno stanovanje ali pa jim odšteti posebno stanovanjsko odškodnino, katere višino bo od slučaja do slučaja določalo pristojno šolsko skrbništvo. Med razlogi, ki so privedli do tega sklepa navaja poročilo poslanca Marescalchija vzvišeno nalogo italijanstva (beri raznarodovanja!), ki jo vrši ljudskošolsko učiteljstvo v obmejnih krajih, in pa težave, s katerimi se mora boriti italijanski učitelj v obmejnih krajih pri iskanju primerne stanovanja.

Mussolini je v svojih odgovorih na pritožbe narodnih manjšin v Italiji večkrat z njemu lastnim cinizmom izjavljal, da uživajo pripadniki narodnih manjšin enake pravice in da imajo temu primerno enake dolžnosti, kot vsi ostali italijanski državljani. Da je to brezmejna in nesramna laž italijanskega diktatorja, tega ni treba menda posebej pojasnjevati. Zadostuje samo omeniti, da državljani slovenske in nemške narodnosti v Italiji nimajo pravico vzgajati lastne otroke v materinem jeziku in uporabljati svoj jezik v javnih uradih, kakor jo uživajo njihovi sodržavljani italijanske narodnosti. Kako pa je z enakimi dolžnostmi, nam nazorno pojasnjuje poleg nešteti drugih tudi predmetni slučaj:

Italijanske občine nimajo dolžnosti preskrbovati svojemu učiteljstvu brezplačno stanovanje ali pa mu plačevati stanovanjsko odškodnino, pa čeprav je v večini iz njih mnogo slabše preskrbljeno za učiteljska stanovanja, kakor nam pripovedujejo naši v Italijo premeščeni učitelji. Slovenske in nemške občine pa bodo imele odslej to dolžnost in bodo morale nositi novo težko breme.

Sicer pa je italijanska vlada obljubila svoječasno italijanskemu učiteljstvu v obmejnih krajih posebne doklade za njegovo „vzvišeno delo“ raz-

narodovanja. Ker ni bila v tekočem državnem proračunu določena nobena tozadevna postavka, je naučno ministrstvo nakazalo letos italijanskemu učiteljstvu samo večje ali manjše nagrade iz nekega fonda. Ker ni bilo najbrže tudi v proračunu za prihodnje leto na razpolago dovolj sredstev, je prišel po vsej verjetnosti ministrski svet na zares peklensko misel, da naj plačujejo italijanskemu učiteljstvu one doklade in nagrade za raznarodovanja.

VESTI IZ PRIMORJA

Požig šol.

530 šol z 850 učitelji so imeli Slovani v Italiji pred barbarskim nastopom fašizma. Vsako leto so bile šole boljše, njihovi uspehi vidnejši. Primorsko ljudstvo se je z vedno bolj rastočo ljubeznijo oklepalo slovenskih učiteljev. Ti so se res potrudili, da je analfabetizem kar kopnel ter da se je po vaseh vedno bolj širila knjiga, umevanje do napredka, veselje do razumnega gospodarstva. Šola je postala kulturno žarišče naše vasi in vedno veselejše je klilo živahno življenje učenja, znanja, dobrih šeg in plemenitosti med našim ljudstvom.

Pa je kar naenkrat udarilo po naši zemlji kopito fašistovskega zmaja in usahnila je svoboda, veselje, naša pesem in imovitost po naših domovih. Iz razvalin slovenskega šolskega organizma je pognala plevel moralno kvarljiva, učno nesposobna laška fašistovska šola.

Ukoreninjena ljubezen našega ljudstva do šol se je znašla naenkrat v navskrižju z novo popačeno šolo, mučilnico slovanskih otrok. Otroci ne le, da se niso nič več naučili v šoli, ampak še pokvarjati so jih pričeli novi laški učitelji, nastopivši mesta pregnanih slovanskih učiteljev. Iz starih pokrajin Italije so se priklatali v naše kraje učitelji posebno pa učiteljice, katerih radi njihove nesposobnosti in pokvarjenosti niti v domačih krajih niso hoteli. Zato je planilo po vseh naših vaseh obenem z laškimi učiteljicami najogabnejše pohujšanje. Vlačugarstvo je zacvelo kot po najzloglasnejših ulicah velemest. Svoje je priložil k pokvarjenosti še fašizem z raznimi, prisilnimi organizacijami balill in „piccolo-Italijank“, ki vpeljujejo v naše vasi zopet veselje do bahaškega pretepanja in nagnjenost k našemljenemu paradižanju.

Kaj je bilo storiti ljudstvu v obrambo svoje narodne eksistence in moralne čistosti novega roda? Poljaki so v težkih, toda še daleko ne tako težkih razmerah vprizorili šolske stavke proti nasilju germanizacijskega vala. Pri brezobzirnosti fašistovskega nasilja na to ni bilo niti misliti. Kaj storiti? Nasveta ni bilo od nikjer, ker pač ni mogel od nikoder priti. Sami so ljudje v posameznih krajih z gesto obupanca udarili po templju pohujšanja in mučilnice otrok. Te dni je v Smiljanu v Istri pogorela že peta laška šola.

Nekdanja žarišča kulture po naših vaseh postajajo plapolajoči kresovi temne, grozeče bodočnosti.

Na prokleti otok.

Ivan Stari, urednik ustavljene „Istarske Riječi“, družinski oče treh otrok. Kdo ga ne pozna izmed Istranov? V desetih letih laškega gospodarstva je neprestano in neutrudno šel na roke stotinam bednih istrskih ljudi. Koliko se je le trudil za nesrečne pogorele Krničane; koliko za vse pomoči in podpore potrebne! Zato pa je okusil gnjilobo in smrad vseh istrskih ječ, ostrost vseh železnih zapestnic po tolikih orožniških postajah. Ni pa klonil nikdar z duhom, strah mu je bil tuj, vera v boljšo bodočnost neomajena.

V nedeljo, dne 16. junija so ga po poldrugem mesecu zapora gnali z drugimi enajstimi trpini v znamenem železniškem jetniškem vozu v konfinacije na otok Ponzo. Preko 50 agentov, orožnikov in drugih varnostnih organov je stražilo na postaji.

vanje svoje dece slovanske in nemške občine same in to v obliki stanovanjske odškodnine.

Ni treba niti omenjati, da pomeni sklep ministrskega sveta nov strašen udarec za naše občine, ki so itak že na robu popolnega gospodarskega propada. Toda kaj je gospodom v Rimu mar, če propadajo obmejne občine in se prebivalstvo trumoma izseljuje! Glavna stvar je, da napreduje raznarodovanje.

Stari je bil v zaprtem vozu, iz katerega so gledale nemo samo oči, tako da ga ni mogla spoznati niti žena. Surovost policajev ni dovolila prav nobenega slovesa. Vsi so morali stati nekaj korakov oddaljeni od vagona. Seveda so agentje kot po navadi vse navzoče zapisali.

Bolnega Antona Gerbeca, tajnika „Edinosti“ pa so odpeljali s posebnim transportom že v noči od petka na soboto na Ponzo.

Po temnih potih.

Te dni se je mudil skrivaj v Gorici Mussolini. Prenočil je v hiši senatorja Bombiga. To je že drugi skrivni obisk rimskega diktatorja tekom enega leta v naših krajih, v bližini meje...

Tolikokrat in tolikokrat se že oznanili fašistovski listi njegov uradni obisk po tukajšnjih krajih, pa še vedno je javen, uraden obisk izostal. Morda rimski diktator v svoji poznani „skromnosti“ noče prevelikih izrazov udanosti od strani slovanskega prebivalstva v Primorju za vso svobodo, dobrote in blagostanja fašistovskega režima?

Že navadne fašistovske veličine se sprehajajo po naših krajih, obdane z neštevilnimi stražami. Za Mussolinija pa bi bilo treba deželo že kar spremeniti v trdnjavo. Kot nekaka jetnišnica je pa naša dežela že itak in uradni Mussolinijev obisk bi bil le pregled jetniškega nadzornika, ki dodeljuje kaznjencem milosti: Temu manj hrane, onemu pol ure sprehoda itd.

Naj le pride, po nedolžnem obsojeni ga čakajo!

Navdušeni sprejemi...

V nedeljo, dne 30. junija poseti Trst generalni tajnik fašistovske stranke August Turati. Na predvečer njegovega obiska sen bo vršilo v Trstu zborovanje fašistovskih pokrajinskih tajnikov iz Julijske Benečije, na katerem bodo brez dvoma razpravljali tudi o takozvani obmejni politiki, t. j. o načinu nadaljnega zatiranja in raznarodovanja slovanskega življa v Primorju. Brez dvoma je v tesni zvezi s to politiko tudi tržaški obisk generalnega tajnika.

Ko že ne more priti navzlic večkratnim obljubam javno v Trst sam vodja fašizma Mussolini, ker je napram odrešenim silno nezaupen, pošilja v zameno vsaj svojega tajnika. Uboga tržaška policija! Kako bo morala tisti dan „švicati“, da bi se ne zgodilo eksponentu Mussolinija v odrešenem Trstu kaj neprijetnega. Uboga šolska deca! Kako se bo morala tisti dan potiti po tržaških ulicah, ko bo pirejala visokemu gostu že v naprej določene in organizirane navdušene ovacije. Ubogo tržaško delavstvo! Kako bo moralo pod pretnjo izgube skromnega zaslužka izražati najvišjemu hierarhu fašizma z udeležbo na sprejemu svojo hvaležnost za lakoto in brezposelnost. Naslednjega dne pa bo fašistovsko časopisje preplavljeno s kilometerskimi poročili o navdušenem sprejemu, ki ga je bil deležen v Trstu Augusto Turati.

Obsedno stanje v Primorju.

Pod tem naslovom smo prinesli že v 16. številki našega lista poročilo, kako da vlada v celem Primorju nekako obsedno stanje. Po nadaljnjih poročilih, ki nam prihajajo, se spreminja Primorje v pravi policijski tabor, ker je prišlo zopet ne-

verjetno veliko število novih specialno izšolanih policijskih agentov. Tam, kjer je nekdanja opravljala varnostno službo peščica orožnikov, so nastanjene sedaj cele čete orožnikov in policijskih agentov. Število orožniških postaj vedno boli narašča, že obstoječe se pomnožujejo z novimi krdeli orožnikov in agentov.

V poslednjem času so dobili Ilirska Bistrica 30, Podgrad 20 in Matulje tudi 20 novih agentov, ki patrolirajo naokrog bodisi v orožniški uniformi ali pa v civilni obleki. Teh poslednjih je večina. V Bistrici so napravili celo vrsto hišnih preiskav in aretirali večje število oseb, češ, da so našli pri njih orožje.

Ko bi nam hotela italijanska vlada povedati, koliko jo stane vzdrževanje tako ogromnega policijskega aparata v naših krajih! — Prav gotovo bi obnemeli od začudenja in groze.

Tržaške injekcije.

Nekdanje cvetoče tržaško mesto ne more ne živeti, ne umreti. Da mu podaljšajo njegovo mučno agonijo, mu dajajo rimski zdravniki po gotovem času kako injekcijo. Najnovejša injekcija je sklep italijanskega ministrskega sveta, da pripadete okrožji tribunalov v Vidmu in Tolmezzu v področje tržaškega prizivnega sodišča. Od te injekcije si obetajo tržaški listi, da se bo z njo hirajoči organizem tržaškega mesta znatno okre-

pil. Po našem mnenju bo vrnila ta injekcija Trstu mogoče nekoliko zdravejšo barvo v obraz, krvi pa, katero nujno potrebuje, mu ne bo prinesla.

Barka, koja je u slabim vodama.

Govori se, da Banca Commerciale Triestina u zadnje vrijeme proživljava užasnu krizu i da je na rubu propasti. Ona se još nekako drži, jer je podupira Banca Commerciale Italiana i Credito Italiano. Propadanje ove najjače banke u Trstu dokazuje nam kakvo je ekonomsko stanje tog našeg nesretnog grada.

Gonja proti obrtnikom.

Po vseh stanovih tolče fašistovski bič. Udarja celo po onih, ki so po svojem stanu najpotrpežlivejši in najudanejši vsem odredbam gosposke, po toliko kritiziranih slovenskih oštirjih. Te dni so zaprli fašisti kar tri slovenske lokale: gostilno Torkar v Podbrdu, kavarno Bajt-Podbršček v Kanalu ter gostilno Švara v Ricmanjih.

Ostali obrtniki čakajo, kdaj jih zadene ista usoda. Ječijo pod bremenom neštetihs taks ter love muhe po praznih mizah, ker opravlja revščina vlogu abstinentne svete vojske v Primorju.

Vsi stanovi prihajajo na vrsto pod knutom fašizma. Kdaj pa falotje? Kadar pride fašizem v pest poteptanih in mučenih!

Trstu i cenzurirane. Nezna se kuda i kamo je odveden. Karabinjeri su rekli, da će biti konfiniran. Sve je moguće u ove teške dane. — Tako eto mi živimo u našem tužnom kraju.

Iz kojščanskega pašalika. V Kojskem nam županuje istrski renegat Baiardi (prej Bayer). Njegovi puljski znanci so ga nazivali „brezposelni fakir“. Sedaj pa, odkar sedi na podešatovskem stolčku v Kojskem, je postal Baiardi velik in mogočen gospod, pravi turški paša. Kot tak ima poleg svoje zakonske tudi še drugo nezakonsko ženo v osebi sicilijanske učiteljice v Kozani. Ta človek izvršuje v Kojskem ne samo upravno, ampak tudi sodno in zakonodajno oblast. Pač pravi turški paša! Koncem maja sta prišli iz družinskih razlogov na obisk v svojo rojstno vas Snežatno sestri Jančič. Ena je poročena z g. Batistuta v Celju, druga pa z nekim češkim bančnim uradnikom v Mariboru. Čim sta se prikazali v svoji rojstni vasi, ju je pozval Baiardi k sebi v Kojsko. Gospej Batistuta je zagrozil, da se mora tekom šestih dni vrniti v Jugoslavijo „fra quella nazione barbara, che fa chiffo“ (med oni zopni barbarski narod), njeni sestri, češkoslovaški državljanke pa je milostno dovolil, da sme ostati, „ker smo prijatelji z njenim narodom“. Dne 15. maja je bil Baiardi, ki je bil dotedaj le izredni komisar, imenovan za pravega podešata. Takoj dne 1. junija je že odpustil iz službe dva slovenska občinska uradnika in sicer g. Vladkota Vomara in gdč. Lenardičovo, ter ju nadomestil s fašisti sebi enake vrste. Svoje imenovanje je hotel proslaviti z velikansko pojedino, na katero je bila povabljena skoro cela vas. Velikanska udeležba naj bi dokazala pred svetom in oblastmi, kako je mož priljubljen pri ljudstvu. Toda zgodilo se je, da je bilo veliko povabljenih, a le malo jih je prišlo. Prišli so krčmarji, prosluli člani „Dopolavora“ iz Vipolž, prišel je fašistovski zaupnik Evgenj Reja in prišel je še en privrandan Lah. Vsega skupaj se je nabralo kakih 15 oseb. Ker so računali z veliko udeležbo, so morali prireditelji prodajati pripravljene kokoši in meso. Naslednjega dne je prejel vsak udeleženelec račun za znesek lir 30.—, oni pa, ki se niso odzvali vabilu, so morali prispevati k pojedini vsak z zneskom 5.— lir. Kako je ustanovil Baiardi „Dopolavoro“ v Vipolžah, o tem smo že poročali. Sedaj pa bi rad ustanovil na podoben način „Dopolavoro“ v Kozani. Dne 2. junija je poslal po vasi dva izzivača, bivša orožnika Rusjana Alojzija in Janeza Korenjaka, ki sta prepevala izzivalna italijanske popevke. Od nekdaj se je vsulo na izzivača kamenje. Naslednjega dne je pozval nasilni kojščanski brigadir k sebi 46letnega Jožefa Maligoja, ki je prejšnji večer organiziral med fanti majhen pevski zbor. Brigadir je hotel priznati, kljub pretepanju in grožnjam, so ga Alojzij Debenjak in I. Simčič, ki sta kot nekdanja izvrstna društvena delavca orožnikom trn v peti, prejšnjega dne govorila proti Italiji, Mussoliniju, orožni-

kom itd. Ker Maligoj kaj podobnega ni mogel in hotel priznati, kljub pretepanju in grožnjam, so ga naposled izpustili. Zato pa je pozval brigadir dne 4. junija k sebi Simčiča in Debenjaka ter jima grozil, da ju bo dal konfinirati in celo ustreliti, ako ne izgineta v Jugoslavijo, češ, da sta zaupnika Orjune in da igitirata proti „Dopolavoru“. Dne 5. junija pa je poklical brigadir k sebi krojača in amater-fotografa Franceta Prinčiča, ter mu očital, da je jugoslovanski špijon, da pošilja v Jugoslavijo fotografije fašistov in da si lasti vlogo sodnika v vasi, ker je Maligoju svetoval, da naj si da o svojih poškodbah izstavi zdravniško spričevalo in da naj vloži proti brigadirju ovadbo. Tudi njemu je svetoval, naj izgine v Jugoslavijo. V približno istem času je prepovedel Baiardi gdč. Emi Reja (sestri Oskarja Reja, asistenta na zagrebški kliniki), da ne sme govoriti z nobenim domačim fantom in posecati svojih tovarišic v gostilni Debenjak. Zapovedal ji je tudi, da ne sme nič pisati gostilničarjevemu sinu in bivšemu pevovodji Maksu Debenjaku, ki je sedaj pri vojaki. Kar ne gre niti z lepa niti z grda, naj bi šlo s plesom. Dne 26. maja je priredil Baiardi v Kozani ples „Dopolavora“, ki pa je bil precej pičlo obiskan. Dosedaj so se torej ob odločnem in junaškem zadržanju kozanske mladine izjalovili vsi poskusi in naporji Baiardija, da bi ustanovil v Kozani „Dopolavoro“. Želimo in upamo, da ostane tako tudi v bodoče.

Kozina. Svoječasno je bil I. Bonan, ki je znan po vsem bregu in celi severni Istri tudi radi tega, ker je rad pregledoko pogledal v kozarec, pevovodja mnogih pevskih društev v severni Istri. V poslednjem času pa je Bonan vedno bolj propadal, da je bila celo njegova družina primorana ga zapustiti. Sedaj se je posrečilo fašistom, da so ga popolnoma dobili v svojo moč. Pripravili so ga do tega, da je pričel s poskusi uvanjanja italijanskega cerkvenega petja, toda vsi njegovi poskusi so bili zaman, ker se mu ni hotel odzvati niti en pevec. Ni mu preostalo drugega, kot da je sam orgljal in pel. Ker mu župnik pred oltarjem ni hotel odgovarjati na njegovo petje, ga je pred fašistovskimi veljaki psoval s svinjo. Zalosten konec nekdanje slave si pripravlja g. Bonan!

Drobne vesti iz Primorja

Miroljubna fašistovska Italija. Na poslednjem zasedanju ministrskega sveta je bil sprejet sklep, s katerim se podaljšuje trajanje vojaške obveznosti do 55 let. Dosedaj je prenehala vojaška obveznost še pred 40 letom starosti obvezancev.

Pred posebnim tribunalom. Dne 16. junija se je vršila pred posebnim tribunalom v Rimu razprava proti 31letnemu mizarju Ivanu Kovicu, rodod iz Sarajeva, radi komunistične propagande. Kovic je izvrševal v Matuljah mizarško obrt in si je pridobil italijansko državljanstvo. Na razpravi se je zagovarjal, da je bila ovadba plod zavisti njegovih konkurentov, ker je izvršten mizar. Kdor je živel v Italiji, se mu bo zdel ta zagovor obtoženca zelo verjeten, ker je bilo že nešteto takih slučajev. Posebni tribunal ga je navzlic temu obsodil na tri leta ječe, na dosmrtno izključenje iz javnih uradov in na tri leta posebnega nadzorstva.

Smrt vzorne Primorke. V Trstu je umrla gospa Milica Černigoj, roj. Skrinjar, hčerka narodne delavke in pisateljice Marije Skrinjar. Bila je vedno dobrotnica siromakov in pomočnica revnih dijakov. Naj počiva v miru!

Brezovica pri Materiji. Na praznik sv. Rešnjega Telesa se je vršila v Brezovici običajna procesija. Med procesijo so domačini po stari navadi prepevali slovenske nabožne pesmi. To pa italijanskemu podešatu ni bilo všeč in je prepovedal nadaljnjo prepevanje slovenskih nabožnih pesmi. Posledica je bila, da so se ljudje razšli in od tedaj jih ni bilo več v cerkev.

Rodik. Naši domači fašisti s trgovcem Čehom na čelu se trudijo, da bi uvedli italijansko cerkveno petje, kar pa se jim dosedaj ni posrečilo vsled odločnega odpora prebivalstva. Naši ljudje so pač zrasi s slovensko cerkveno pesmijo, katere ne bodo nikdar zamenjali s tujo, ki je ne razumejo in jim ne prihaja iz srca.

Vrtojba. Hčerka posestnika Lasiča je skoraj vsak dan kaznovana in tepena v šoli, ker se noče vpisati v organizacijo Balilla. Posestnik Faganelj pa, ki noče pošiljati svojega otroka v italijanski otroški vrtec, prejema od vseh mogočih oblasti, zlasti od orožnikov, neprestane kazni za prestopke, o katerih mu ni znano, da bi jih bil kdaj zagrešil. Sta pač to dva iz onih neštetihs slučajev „prostovoljnega“ vpisovanja slovenske dece v italijanske otroške vrtce in druge fašistovske organizacije.

DOPISI IZ PRIMORJA

Iz Buzetščine.

Teško nam je, pa dan nam malo odlane javljamo se „Primorskemu Glasu“, koji zastupa naše pravice i koji nas jedini brani pred svijetom. Naša štampa, koja izlazi u Trstu i Gorici, ne smije da bilježi naše krvave jade i nevolju. „Istarski list“ koji izlazi, mjesto obljubljenega „Istarske Riječi“ i „Pučkog Prijatelja“ ima tako strogu cenzuru, da mu zabranjuje pisati i o gospodarskim nevoljama. Ako sunce malo jače grije to „Istarski List“ ne smije pisati, jer vlasti iza toga vide neku zlu tendencu... Pa itako najnevinije stvari donasa, taj naš list na Buzetščinu ne smije, jer ga karabinjeri i fašisti na pošti plijene i uništavaju. To se događa i sa svim ostalim našim publikacijama. Sve nam plijene i uništavaju. I po kućama idu, traže knjige i maltretiraju narod zbog najnevinije slavenske knjižice.

A šta bi drugo i radili oni bezbrojni karabinjeri, koju su u našem gradu? Ima ih cijela četa, jer su Slaveni opasni! A sad im je došlo u pomoć još 8 agenata u civilu. To je nova odredba. Naš kraj je jedanput čuvalo 4, 5 žandara a Italija je ovamo postavila jednu čitavu vojsku svojih čuvara. To nam služi na čast, jer se vidi, da se boje našeg dičnog Slavenstva. Mi smo još tvrdi, i ako su poslednji izbori zlo prošli za nas. Bile su takve prilike. Da to dokažemo, dosta je navesti, da su samo trojica iz našega kraja glasovala s glasovnicom „no“, pa su zato nastradali: odvedeni su u zatvor. A fašisti su i više puta glasovali. Činili su sve ono, što ih je bilo volja. No, to je zastarjela stvar, pa nećemo da diramo u stare boli.

Javit ćemo Vam još samo to, da je u zadnje vrijeme počela kod nas neka racija na sve one, koji su „sumljivi“. — Tako je pred nekoliko dana bilo uznemireno naše Lanišće na Čičariji. Karabinjeri su ponoći po kućama činili premetačine, budili su ljude i strašili siromašne žene... Djeca su vriskala i čitavo je selo bilo prestrašeno. Na koncu su karabinjeri odvedli poštenega seljaka, nadaleko poznatog Ivana Šajinu, koji je bio kriv samo u toliko, što je bio odbornik posojilnice i što je u kući imao neke knjige, koje su štampane u